

Motyvacijos mechanizmai asmenybiniam ir tautiniam identitetui suvokti

Ugdymo plėtotės centras

Akivaizdu, kad mūsų tautos išlikimo garantas yra mūsų tautinis identitetas, kurio atributai – lietuvių kalba, kultūrinis palikimas, tradicijos ir t. t. Šiandien mes stebime visuotinį globalizacijos reiškinį, kuris silpnina visų tautų, ne tik lietuvių, žmonių suvokimą, kad jie yra konkrečios nacijos atstovai ir turi deklaruoti labai aiškius skiriamuosius savo tautos ženklus – ne vien tik drabužius, bet ir savo nuostatas, įsitikinimus, kalbą, prieraišumą. Suvokdami pareigą vaikams perduoti ryšio su savo tauta pagrindus, turėdami tikslą juos ugdyti lietuviškojo paveldo tęsėjais ir puoselėtojais, susidursime su iššūkiu – jaunoji karta neturi motyvacijos siesti savęs su tėvyne. Žodžiais nesunku deklaruoti priklausymą savo šaliai, tačiau tai nėra lengva patvirtinti veiksmais, elgsena ar parodyti, kad esi savo šalies ambasadorius. Pastaruoju mes galime būti net ir kasdieniame pokalbyje su savo draugais.

Matyt didžiausia problema kyla iš to, kad pagrindiniai vaikų poreikiai būti pripažintais, saugiai augti ir pažinti save, kaupti patirtį, lydimi adekvačių, atsakingų už savo vaikus suaugusiųjų, yra nepakankami. Šie poreikiai nustumti į antrą planą galvojant, kad tai ne mokytojo pareiga ir tai susitvarkys savaime vėliau. Todėl žmogui nesikaupia „dėkingumo skola“, kuri yra pagrindinis motyvas daryti gera ir naudinga aplinkiniams. Turime sau kelti tikslą padėti augančiam žmogui įgyti savo asmenybės identitetą, o kitus tikslus priimti kaip antraplanius.

Čia derėtų aptarti klausimą, ar skiriasi vaiko savęs suvokimas skirtingais jo amžiaus tarpsniais. Ir pamatysime, kad skirtingais identiteto aspektais turime pradėti dirbti vos tik gimus kūdikiui.

Pirmaisiais metais kūdikio pagrindinis emocinis poreikis – saugumo jausmo poreikis. Tokio amžiaus vaikai save suvokia tik per tėvų ar kitų šalia esančių žmonių jiems suteikiamą grįžtamąjį ryšį – balso intonacijas, veido mimikas, prisilietimus. Jeigu aplinkiniai atliepia į vaiko duodamus signalus besąlygišku, švelniu dėmesiu ir nedelsdami, jo psichikoje susiformuoja saugios aplinkos vaizdinys. Būtent iš tokių saugios būties pozicijų formuosis jo pasaulio suvokimo būdas. Šiuo atveju svarbiausias identiteto aspektas galėtų skambėti taip – aš esu tinkamas, priimtinas ir geras be jokių išlygų. Kitaip sakant, mes suteikiame vaikui galimybę pirmiausia suvokti savo reikalingumą ir saugumą.

Apie trečiuosius metus vaikas jau pradeda atsiskirti kaip asmenybė. Psichikoje jis pats save pradeda jausti kaip atskirą individą, galintį išreikšti valią, pasirinkti ir taip tapti paveikiu aplinkai. Tai ypatingai svarbus periodas, kuriuo praktiškai baigiasi pagrindinis auklėjimo etapas. Jeigu suaugusieji vaikui leis rinktis, žinoma, saugiose jam ribose, jis išaugs valingas, savo norus argumentuojantis žmogus, žinantis, kad norėti yra normalu ir siekti troškimų išsipildymo taip pat yra normalu. Šiuo momentu mes netgi nemokame vaiko suvokti kitų žmonių troškimų ribų su intencija apriboti egoizmo augimą. Dar ne laikas. Svarbiausia dabar – savosios valios įtvirtinimas. Pasibaigus šiam laikotarpiui (jis baigsis greitai, jeigu nebus sukurtas neadekvatus pasipriešinimas ir vaiko valios slopinimas), vaikas bus vedinas saugumo, laisvumo jausmo ir tikėjimo savąja valia. Tai svarbus momentas, kai tėvai ir mokytojai savo pavyzdžiu, elgsena ir žodžiais nurodo svarbiausias moralines vertybes, kurios yra kaip stuburas, palaikantis besivystančią asmenybę. Jos padeda suvokti savo vaidmenį gyvenime, pažinti ir vertinti galimybes, išbandyti save įvairiomis situacijomis, taip pat suvokti savo pareigas kitiems žmonėms, aplinkai, draugams. Kol kas vaikas tik kopijuos ir tikrins elgesio modelius, daug to neanalizuodamas. Tačiau tai, ką jis daro, tampa įpročiais, įprastu elgesiu bei nuostatomis.

Mokyklinio amžiaus vaikai rodo daug iniciatyvos kurdami savo aplinką ir bandydami realizuoti bei pritapti bendrijoje. Jie stengiasi atrasti savo vietą ir suprasti, kiek jų noras išreikšti save kaip individą yra priimamas ir patenkinamas aplinkoje, bendrijoje, kurioje jis praleidžia

reikšmingą laiko dalį. Nuo 6–7 metų vaikas jau gali po truputį suvokti savo priklausomybės bendrijai vertę ir atpažinti savo svarbą joje. Tam pasitarnauja kūrybingumo potencialas, vaikas inicijuoja daug veiklų, kuria situacijas ir trokšta būti vedamas bei palaikomas, tik jokių būdu ne kritikuojamas. Kritika stabdo vaikų iniciatyvą ir verčia juos jaustis nevisaverčiais, defektuotais, negalinčiais. Taip prarandamas ryžtas žengti nežinomybės link. Išties labai svarbios yra vaikų supančių suaugusiųjų gyvenimo nuostatos – jeigu jos labai materialistiškos, vaikai mokosi save identifikuoti ir suprasti savo sąsajas su aplinka daugiau per materialiąją pusę – pinigus, turtingumą, vertę, turėjimą, išorinę išvaizdą. Jų prisirišimas prie daiktų yra reikšmingesnis. Jie mokosi sau kelti tikslus, kurie labiau laikini, vienadienės reikšmės, susiję su turėjimu ar įsigijimu kažko materialaus. Taip bandoma sureikšminti savo buvimą bendrijoje ir gauti iš to pasitenkinimą. Jiems tokios sąvokos kaip tėvynė, pareiga, pašaukimas, tarnystė kitiems, atsidavimas idėjai yra antroje vietoje. Pasak Alfredo Adlerio, materialistiškai savanaudiškai nusiteikę žmonės būna tada, kai jie bendrijoje nėra priimami kaip laisvi individai, galintys pasirinkti ir jų poreikis savaip realizuotis ir praturtinti bendriją yra slopinamas (sąmoningai arba nesąmoningai).



Iliustracija 1 Pasiekimo džiaugsmas

Bene vienintelis motyvuojantis vaikus aspektas yra aplinkinių džiaugsmas, kad jie patenkina suaugusiųjų lūkesčius. Vaikai trokšta būti mylimi, tai jiems gyvybiškai svarbu. Tokius meilės patvirtinimus gavę vaikai su kaupu grąžina suaugusiems tai, kas pastariesiems yra svarbu.

Tai mainų principas. Kita vertus, reikia žinoti, kad labiausiai jie yra motyvuoti daryti tuos dalykus, kurie jiems tinka pagal prigimtį ir suteikia daugiausiai pasitenkinimo savimi. Tai praktiškumo ir adekvatumo klausimas. Motyvuoti užsiimti nemalonia ar neįdomia veikla gali prireikti daug mūsų kantrybės, išmoningumo ir pakantumo. Ir tokios veiklos išvengti nepavyks.

Tuo tarpu žmogus, galintis savimi didžiuotis, t. y. būti patenkintas savo būviu, galimybė laisvai rinktis, jaustis oriai ir visavertis, gerbs ir savo šaknis, iš kurių turėjo galimybę gauti visas vertybines „maistingąsias medžiagas“ savo pilnavertei asmenybei augti. Džiaugsmas žinant, kad ne „turėti“, „atrodyti“ ir „gauti“ yra laimė, bet „būti“ ir „duoti“ yra tikrasis mūsų pasitenkinimo šaltinis. Jis atsiranda tik tada, kai mes esame be vaikystės poreikių deficito, kai esame *sotūs* palaikymo, pasitikėjimo ir priėmimo, arba kai jau suaugę išmokstame deficitą patenkinti laisvai pasirinkdami saviugdos padedami.

Iki paauglystės, lytinės brandos pradžios (maždaug 14 metų) pagrindinis suaugusiųjų darbas yra savo pavyzdžiu įtvirtinti vertybes, aptarti jas su vaiku, analizuoti jo poelgius bei duoti nuorodas į elgesio korekcijas, kalbėti apie galimus vienokius ar kitokius rezultatus ir pasekmes.

Paaugliai jau kuria savo taisykles, vertindami jiems pateiktas alternatyvas, matytus pavyzdžius bei gautas nuorodas. Šiame amžiuje pakeisti nieko nebepavyks, nes vaikai sau kelia savuosius tikslus, turi ateities vizijas, kurias gali išsakyti, jeigu aplinka jiems yra saugi ir pakanti. Jeigu santykis su suaugusiaisiais yra tvirtas, prierašus, persmelktas pagarbos ir palaikymo, paauglys išorės pagundas, iššūkius bei poveikį vertins per savo tėvų ar mokytojų vertybinę prizmę. O kai nėra prierašumo, ryšio su tėvais, jis susiformuoja su bendraamžiais. Tai lemia vaikų priklausomybę nuo jų ir paklusimą, konformizmą, siekius įsitvirtinti, būti reikalingu, reikšmingu ir svarbiu kitiems.

Tautinis ir asmenybės identitetas

Kalbėdami apie žmogaus siekius šiame gyvenime, analizuodami jo egzistencinius polėkius, pastebėsime labai aiškią intenciją, kurią galime vadinti gyvenimo varikliu, – laimės siekimą. Visi mes, be išimties, siekiame didesnio laimės jausmo, džiaugsmo, savo būties patogumo. Dirbdami su vaikais, susiduriame ir su jų siekiu gyventi saugiai ir džiaugsmingai, lengvai ir patogiai – ir tai yra natūralūs individo poreikiai. Kai jiems pranešame apie vieną iš pareigų puoselėti savo lietuviškąją identitetą, matome apatiją ir ignoravimą. Suaugusieji (tėvai, mokytojai, kiti asmenys, dirbantys su vaikais) nusivilia matydami jų abejingumą patriotiniams jausmams.



Iliustracija 2 Tautinio ir asmeninio identiteto ugdymas, tarptautiniuose projektuose

Ar minėti nusivylimai yra pateisinami? Ne. Pirmiausia norėtusi aptarti, kokiais lūkesčiais gyvena suaugusieji – patriotiškai, tautiškai nusiteikę mokytojai ar tėvai. Brandus žmogus išties gali įvertinti, kokia vertė slypi jo kalboje, kultūroje bei papročiuose. Jis jau sugeba įvertinti daug platesnį kontekstą, kuriame mūsų valstybė kuria savo identitetą kitų valstybių draugijoje, to būtinumą. Jis, numatydamas ateinančių kartų gerovės gaires, yra motyvuotas taip elgtis. O vaikai pirmiausia vertina tai, ką jie gauna iš to, ką mes vadiname tautiniu identitetu. Jie vertina, ar jiems

saugu ir gera čia gyventi. Ir kalbame ne tiek apie materialiąją gerovę, kiek apie gerovę, kuri pasiekama kiekvienam individui, atradusiam save kaip asmenybę. Kalbame apie unikalumą ir savastį, apie individo prierašumą prie savo paties savasties. Vaikas pirmiausia privalo identifikuoti save patį, savo gebėjimus ir talentus, savo polėkius, svajones ir jausmus, kuriuos patiria iš aplinkinio pasaulio. Tik tada, tapęs brandžia ir atsakinga asmenybe, jis jau gali galvoti ir apie kitas identiteto rūšis. *Kitaip sakant, tautinis identitetas yra greičiau pasekmė to, kaip brandi asmenybė yra pasiruošusi tinkamai atlikti savo pareigas ir tarnystę tautos ir tautiškumo labui.* Kol šito nesuvoksime ir reikalausime iš jauno žmogaus primygtinai suprasti tautiškumo svarbą ir skleisti visus įmanomus to supratimo ženklus, nuolat girdėsime klausimą – „O kas man iš to?“ Šis klausimas kyla iš deficitinės, nepritekliaus sąmonės. Nepritekliaus sąmonę turintys žmonės nepasiruošę atiduoti savo jėgų svarbiam reikalui. Tautinės sąmonės ugdymo pareiga ištis gula ant mokytojų, tėvų ir kitų vaikų supančių suaugusiųjų pečių.

Pirmiausia turime išmokyti vaikus ir jaunus žmones tapti savo pačių prigimties patriotais, ir tik tada jie gebės perimti šias vertybes ir projektuoti šį gebėjimą į išorę.

Charakteris ir gyvenimo pasirinkimai

Atstovauti savo lietuviškajam tautiniam identitetui bet kuriuo atveju yra altruistiška elgsena. Mūsų tautiškumas palaikomas ne išskirtiniais darbais ar žygdarbiais, o kasdieniais smulkiais ir nepastebimais teisingais poelgiais. Tikėdamiesi altruizmo iš jaunų žmonių, kuriuos mes supažindiname su tautiškumo sąvoka, pirmiausia ugdymo procese turime kreipti dėmesį į jų charakterio puoselėjimą.

Jeigu ugdymu užsiimančios specialistai orientuojasi tik į vaikų akademinius pasiekimus, jie nebepastebi, kokie vieno ar kito mokinio charakterio bruožai. Jie neanalizuoja, kokios charakterio savybės yra stiprios, o kokios silpnės. Visas jas labai svarbu identifikuoti, kad vaiką galėtume pagirti už gerąsias savybes. Jas jis parodė tam tikromis aplinkybėmis, kitaip sakant, buvo naudingas kitiems, o ne žiūrėjo savosios naudos. Šią altruistiškų pasirinkimų temą

savo veikaluose plačiai analizuoja austrų psichologas Alfredas Adleris (1870–1937). Jis išskyrė dvi pasirinkimų kryptis: naudingą (nukreiptą kūrybiškai veikiant ir realizuojant savo prigimtinius asmenybės identiteto resursus) ir nenaudingą visuomenei (bet neišvengiamą, kaip kompensacinį veiksmą, esant nevisavertiškumo, nepasitikėjimo savimi ir žemos savivertės jausmams).

Šiuos pasirinkimus lemia individo išsikelti gyvenimo tikslai kaip pagrindinis egzistencinės prasmės atributas. Tikslais ar jų užuomazgomis galime pavadinti ir idėjas, kylančias vaiko galvoje apie tai, ką šitame pasaulyje būtų galima pakeisti, kaip norėtusi jį transformuoti ir kurioje srityje labiausiai. Pasaulio gelbėjimas taip pat įeina į šį sąrašą. Į tai turime kreipti ypatingą dėmesį, nes čia matome besiformuojantį individo gyvenimo prototipą – pagrindinį gyvenimo sampratos ir elgsenos modelį. Tinkamai įgyvendinti pasirinktus tikslus padeda charakteris.

Būtinai akcentuokime charakterio svarbą, kuri ypač reikšminga pačiam jaunam žmogui.

Jaunas žmogus pirmiausia turi pažinti savo charakterio stiprybes. Būtent per jas jis gali tinkamai identifikuoti save, kokios prigimties individas jis esąs. Jį supantys suaugusieji turi suprasti, kad charakteris yra būtent tas faktorius, kuris lems šio žmogaus ateitį, jo pasirinkimus ir gebėjimą įveikti įvairiausias kliūtis. Svarbiausia, kad jaunam žmogui būtinas patikėjimas, jog jis toks, koks yra, jau yra reikalingas ir neturi įrodinėti savo teisės egzistuoti šioje žemėje. Suaugusiųjų pasaulis yra ypač nepakantus nepatogiams ir neklusniems vaikams, dažnai pasižymintiems pačiomis svarbiausiomis lyderio savybėmis – drąsa, atkaklumu, teisingumo jausmu, ryžtu. Tačiau ir jie turi būti priimti ir jų reikalingumas patvirtintas. Tik iš mūsų, suaugusiųjų, bus pareikalauta žymiai daugiau jėgų sukurti jiems vertybinę konstrukciją, kuria jie, kaip asmenybės, remsis keldami sau tikslus ir pasirinkdami aplinkinių naudai.



Iliustracija 3 Charakteris ir gyvenimo pasirinkimai

Kitaip sakant, mūsų pareiga yra auginti valingus žmones, nebijoti tų žmonių pasipriešinimo ir jų valios, bet stengtis juos nukreipti, vesti ir vadovauti jiems priimtinu būdu. Patys turime vadovautis realizuotomis savosiomis vertybėmis. Mes turime būti jau įgyvendinę tai, ko reikalaujame iš vaikų. „Ar mes, suaugusieji, jau esame tokie, kokius norime matyti savo vaikus“ (Brene Brown, Didi drąsa. Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2014).

Kokių reakcijų turėtų vengti suaugusieji

Iš suaugusiųjų reikalaujama, kad vaikas būtų tinkamai priimtas kaip asmenybė, kaip savitas individas, neturėti jam jokių pretenzijų dėl neišmanymo. Priekaištai, nusivylimas, pretenzijos turi būti pakeisti kitais, mokytojo vardo vertais, instrumentais.

Priekaištas dėl netinkamai priimamos informacijos, apatijos ar abejingumo perduodamai žiniai visada turi kelti klausimą – gal tai, ką aš perduodu, yra neįdomu ir neaktualu vaikui (mokiniui)? Ar mes turėtume reaguoti ir pataikauti tam, kas neįdomu ir neaktualu? Juk įprastai inertiškai manome, jog svarbiausia perteikti tai, kas, mūsų nuomone, turi būti perteikta. O atsižvelgti derėtų į vaiko asmenybės brandos lygį. Ar jis yra gavęs iš aplinkinių visus patvirtinimus, kad yra reikalingas? Ar jam jau buvo suteikta galimybė pažinti savo charakterį? Ar

jis buvo teigiamai įvertintas ir atrasta vaiko prigimtis, kur jis akivaizdžiai yra reikalingas ir paklausus šiame pasaulyje? Vaikas nustoja perdėtai domėtis savimi ir atsisigręžia į kitų norus, kai jo prigimtiniai, gyvybiškai svarbūs norai taip pat kažkam rūpi. Viena geriausių susilaikymo nuo priekaištų priemonių yra suvokimas, kad „niekas man nieko neprivalo“. Priimti duotybę – pats sunkiausias, bet ir vienas stipriausių būdų draugauti su dabartimi.

Nusivylimas yra ženklas vaikui, kad jis nepateisino lūkesčių. Tačiau mes net nesusimąstome, kad mūsų lūkesčiai gali būti pertekliniai ir neadekvatūs vaiko gebėjimui juos pateisinti. Ar atsižvelgėme į vaiko brandos lygį ir pasiruošimą priimti atsakomybę, arba, dar svarbiau, gebėjimą įvertinti savo galimybes priimti atsakomybę? Ar mes suteikėme jam atramos taškus vidinei motyvacijai įgyti? Deleguodami jam užduotis ir atsakomybę, mes, kaip mokytojai (vaiko tėvai taip pat priskiriami šiai kategorijai), turėtume likti neutralūs vedliai, einantys šalia ir stebintys, kaip vaikui sekasi vykdyti savo pareigas. Vaikui suklydus turėtume priimti dalį atsakomybės už nesėkmę bei padėti jam rasti sprendimą, kaip ištaisyti savo klaidą, bei padrąsinti tai darant (klaida čia suprantama kaip abstrakti, apimanti nesėkmes, sąvoka). Ką mes turime pakeisti? Atsisakyti neigiamo vertinimo, kai vaikai suklysta, nesupranta, nepriima arba atmeta mūsų pateikiamas tiesas! Aiškindami iš savų realizacijos ar tikėjimo pozicijų, savo perteikiama žinia galime įkvėpti vaikus suprasti svarbą to, ką sakome.

Mokytojo atraminis taškas

Svarbiausias atramos taškas mokytojui (tėvams ir kitiems vedliams) čia – neprisirišti prie rezultato. Labiausiai mums trukdo vizija, kad mūsų numatyti rezultatai yra nepajudinama tiesa. Daugiau jėgų turėtume atiduoti dabarties momentui suvokti, tikėjimui savąja verte bei pareigos vykdymui, nekoncentruoti dėmesio į rezultatą. Iškelti tikslai mus veda vaikų, stiprių asmenybių, ugdymo keliu, tačiau tikslai turi mus įkvėpti puikiai atlikti savo kasdienį darbą. Rezultatus turime priimti kaip duotybę, kaip mūsų pastangų pasekmę, neapsiriboti tuo, kad kokie jie geri ar nepakankami geri būtų.

Tad kelkime tikslus, o ne numatykite galutinius rezultatus. Pirmieji parodykime nuolankumą, kaip charakterio savybę, likimo, gyvenimo eigos atžvilgiu. Iš to sėmsimės ramybės ir pasitikėjimo kasdienėje veikloje.

Mokytojo iššūkis

Pagrindinis mokytojo tikslas – charakterio ugdymas. Kad jaunas žmogus atsižvelgtų į nuorodas stiprinti charakterį, jis turi būti jau patikėjęs savo reikalingumu. Tai ypač svarbu psichinei sveikatai, nes mes nuolat ieškome bendrystės su kitais ir stengiamės atrasti savyje atributų, kurių dėka galėtume būti priimti kolektyvo. Visą likusį gyvenimą tikrinamės, ar esame priimti, ar esame tinkami ir reikalingi. Kitaip sakant – ar esame mylimi.

Mokytojui (tėvams, suaugusiesiems) keliamas reikalavimas – užmegzti tinkamą prierašumo ryšį su vaiku. Kalbame apie emocinį vaiko priėmimą – saugios aplinkos sukūrimą vaikui reikšti savo norus ir emocijas. Kalbame ir apie pagarbą vaiko asmenybei, kaip savaime vertam visokeriopo dėmesio individui, net jeigu jis ir klysta ar neišmano begalės šio pasaulio dalykų. Kitaip sakant, turime sukurti saugią erdvę vaikams klysti ir būti savimi. Be to, šioje erdvėje jie jaustų nuoširdų ir užtikrintą vedimą klaidų taisymo ir savęs pažinimo link, užuot klausęsi nuolatinio gėdinimo, priekaištų ir reiškiamo nusivylimo.

Sutton Trust (JAV) tyrimas, atliktas mokslininkų Sophie Moullin (Prinstono universitetas), prof. Jane Waldfogel (Kolumbijos universitetas ir Londono ekonomikos mokykla) ir dr. Liz Washbrook (Bristolio universitetas), parodė, kad 40 % vaikų (jų buvo tirta 14000) yra praradę emocinį prierašumą prie savo tėvų. Būtent tai lemia jų agresyvesnę elgesį, neklusnumą ir hiperaktyvumą. *Jau vien šie paminėti elgsenos niuansai gali lemti sudėtingesnę vertybių perėmimą iš suaugusiųjų, nes pastarieji bus užsiėmę vaikų elgesio korekcija, o ne pagrindine savo užduotimi – perduoti gyvenimo vertybes.*

„Dėkingumo skola“

Viktoras Franklis savo veikaluose teigia, kad tik pats žmogus visada bet kurioje situacijoje yra laisvas rinktis. Net jeigu žmogus kaltina aplinkybes, kurios kartais tikrai atrodo neįveikiamos, jis pats atsakingas už pasirinktą vienokį ar kitokį požiūrį. Mūsų tikslas yra perduoti tam tikrą tautinio identiteto vertybę ir nuostatas. Tačiau priėmimo aktas priklauso jau nebe nuo mūsų, o nuo individo pasirinkimo. Įdomu tai, kad žmogus renkasi remdamasis ne tik racionalių požiūriu į vieną ar kitą klausimą, bet ir sąmoniniais mechanizmais, kurie buvo suformuoti santykio su jį auginusiais žmonėmis. Kitaip sakant, santykis su kitais žmonėmis gali palikti mus laisvus, be kliūčių ieškančius to, kas iš tiesų mums priimtina. Ir gali mus įkalinti maišto nelaisvėje, kai atmetame vertybes vien dėl jas propaguojančių ir mums jas perduodančių žmonių suformuotos santykių patirties. Tinkamas jauno žmogaus ugdymas gali sukurti „dėkingumo skolą“.

Jaunas žmogus pats pasirinks, su kuo save tapatinti, naudodamasis savo patirtimi ir laikydamasis jam autoritetais tapusių žmonių nuorodų bei vidinių intuityvių impulsų. Vidinis balsas kalba žmogui, kokių uždavinių jis yra atėjęs spręsti šiame gyvenime. Šių trijų dalykų (santykių patirties, autoritetų ir vidinio balso) dėmė gali nulemti, kad žmogus imsis savo tautos atstovo – su visais atributais – vaidmens. Sakau „gali“, tačiau neprivalo!

Atsakomybė

Matome didėjančią skaičių jaunų žmonių, kurie, mūsų akimis žiūrint, neturi atsakomybės jausmo. Jie kelia mums nusivylimą, kad ateityje tai nepatikimi vertybių nešėjai. Kodėl šis reiškinys įgyja tokius mastus?

Siekis tobulinti savo charakterį, supratimas, kad tik stipriu charakteriu galima kliautis, būdingas laisviems ir savo savastį pažinusiems ir priėmusiems žmonėms. Tobulinti ir stiprinti savo charakterį pažindami save gali tik tie individai, kurie buvo auginti laisva savo unikalumo priėmimo dvasia. Žmogus gali tobulinti tik tai, ką jis turi nuosavo. Kai jis bando stiprinti tas kompetencijas, reikalingas prisitaikyti prie jam nepriimtinos aplinkos, kurią jis pasirinko vedinas

klaidingų įpirštų (tėvų, mokytojų ar kt.) nuostatų apie supantį pasaulį ir jį patį, procesas neatneša nei džiaugsmo, nei pasitenkinimo. Tokio asmens naudingumas visuomenei labai abejotinas. Mes ir patys sėkmingai formuojame klaidingas nuostatas kaip apsauginius barjerus. Šitaip saugomės tėvų ar kitų suaugusiųjų nepalankaus į mus požiūrio, priekaištavimo ar kritiškumo dėl mūsų neišmanymo.

Renkamės eiti kitų nurodytomis abejotinomis gairėmis tada, kai mums įrodoma, jog tai yra saugus ir užtikrintas kelias. Panašu, kad šio saugumo savanaudiškai siekia patys patariantieji. Tad ir atsakomybę turėtų prisiimti tik pats patariantysis. Taigi ką patariame savo mokiniams, vaikams? Ar nurodome, kaip ir ką veikti, ir įtikiname juos, kad atsakomybė už jų veiksmus yra vis tiek jų pačių pareiga? Tai pirmas, labiausiai paplitęs, variantas ir vedantis prie atsakomybės atsisakymo. Ar nurodome savęs pažinimo kelią, kai asmuo jaučia esąs laisvas daryti pasirinkimus? Pasirinkimus, atitinkančius jo paties prigimtį, pašaukimą, asmeninius polėkius, ir tada asmuo drąsiai prisiima atsakomybę už šiuos pasirinkimus (pradžioje tai vyksta suaugusiųjų sukurtose tam tikrose ribose), nes pastarieji yra savi, iš paties žmogaus intencijų kylantys sprendimai.

Kalbėdami apie tautinį identitetą bei kitas vertybes, kurias turėtų būti perduotos ateinančiai kartai, turime atkreipti dėmesį į tinkamą vedimą atsakomybės suvokimo link. Šiam procesui reikalingas mokytojas, vedlys, kuris pademonstruos, kaip realizuojama atsakomybė, prisiimdamas atsakomybę už mokinį. Tai pasireiškia suvokimu, kad mokinys klysta, ir leidimu klysti žengiant pirmuosius žingsnius į nepažįstamus gyvenimo plotus. Tuo tarpu pats vedlys išlaiko neutralią padėtį klystančiojo atžvilgiu. Pastarajam patyrus nesėkmę, suteikia grįžtamąjį ryšį tik tokios apimties ir sandaros, kuri jam padės augti ir vystytis kaip asmenybei ir nepažeis jo savasties suvokimo ar savigarbos.

Dažnas reiškiny, kai vedlys apipila klystantįjį priekaištais ir „apdovanoja“ nusivylimu, tačiau tai ne prisiimta atsakomybė. Tokiu būdu mes negalime parodyti, kaip yra prisiimama atsakomybė už kitą. Tai reikalinga pamoka, nes mes auginame jaunos žmones, kurie taip pat turės perduoti vertybes.

Demonstruokime neutralią jauseną, prisiimdami atsakomybę už kitą, ir padėkime mokiniui susigaudyti savo klaidose, užuot pakeltu tonu išsakę savo nusivylimą ir priekaištus, kad pastarasis nesugebėjo išvengti klaidos.

Taip pat patys venkime pasiteisinimų (bejėgiškumo apraiškų) dėl vieno ar kelių pasirinkimų. Šitaip demonstruojame visišką savo sprendimų laisvę. Tai parodys jūsų pačių išskirtinį atsakingumą už savo gyvenimą!

Pabaigai

Bet kokių atvejų, ugdydami asmenybę, turime prisiminti, jog žmogui visada svarbiausias yra jis pats. Tik visavertė asmenybė, gavusi išorės palaikymą ir savo reikalingumo patvirtinimą, gali priimti išorinius altruistiškus vaidmenis ir siekti būti naudinga. Prisiminkime Alfredą Adlerį: individas, nusivylęs visuomenės požiūriu į jį, siekia tik nuosavos naudos ir tampa menkai naudingas aplinkai.

Didžiausia garantija, kad jaunas žmogus perims mūsų vertybes, – mūsų pačių pavyzdys bei mūsų palaikančiais veiksmais jam sukurta „dėkingumo skola“. Individas, pajutęs pačių svarbiausių savo sielos poreikių patenkinimą, jausis gerąją prasmę skolingas vedančiajam jį gyvenimo keliu. Šią skolą įmanoma grąžinti tik priimant mums svarbaus žmogaus vertybes ir taip jam parodant, kad jis mums yra svarbus, mes jį gerbiame ir tikime jo vedimu.

Tikėti mokytojo vedimu įmanoma tik tada, kai pastarasis suteikia mums laisvės ir džiaugsmo pojūčių, atradimų nuostabą, mums patvirtina mūsų reikalingumą ir nepakeičiamumą. Viktoras Franklis savo knygoje „Žmogus ieško prasmės“ pamini, jog mes esame unikalūs savo esatimi ir būtent dėl to unikalumo esame nepakeičiami konkrečioje vietoje pasaulyje ir konkrečiose mums skirtose aplinkybėse, kuriose mes jaučiamės kaip namie ir atrandame savo gyvenimo prasmę. Visa tai mums suteikęs mokytojas, tėvai ar bet kuris kitas vedlys savaime tampa pavyzdžiu sekti juo ir perimti jo vertybes.

Pasak psichologo Gordon'o Neufeld'o, vaikams žymiai svarbesni yra santykiai su tėvais nei su bendraamžiais. Jeigu mes pajėgsime ryšį su savo vaikais, mokiniais išlaikyti pagarbų, persmelktą pasitikėjimo, padėsinimų bei empatijos ir atlaidumo nesėkmėms, vaikai bus prisirišę labiau prie suaugusiųjų nei prie bendraamžių. Jie bus labiau linkę perimti mūsų vertybes nei kultivuoti abejotinas bendraamžių lyderių keliamas idėjas, persmelktas pasipriešinimo, maišto ir ignoravimo. Šitaip jie bus labiau apsaugoti nuo būtinybės patiems rūpintis savo išgyvenimu nedraugiškoje aplinkoje bei prisitaikymu prie jos, sutaupys begalę energijos, kurią galės skirti savo brandai bei gyvenimo tikslų, prasmės paieškai ir tikrosioms vertybėms priimti.



ŠVIETIMO
IR MOKSLO
MINISTERIJA



UGDYMO
PLĖTOTĖS
CENTRAS

Motyvacija sekti mus mylinčiu žmogumi bei jo pavyzdžiu yra duotybė. Tai mums įgimta, ir turime pasistengti neužgožti šio prigimties bruožo savo netikėjimu (nepasitikėjimu), menka nuovoka ir žemu sąmoningumu, nes tai lemia neišmanėliškus santykius bei trikdomą natūralią Dievo užprogramuotą kiekvieno žmogaus brandą.

Straipsnio autorius: Vaidas Arvasevičius